

Forsoningens muligheter

Inge Eidsvåg

Lektor, Nansenskolen

En desemberdag i 1945 skiltes to mennesker som bitre fiender på Psykiatrisk Klinikk i Oslo. Det var Knut og Marie Hamsun. Hamsun følte seg forrådt av sin kone. Etter nesten førti års ekteskap gikk han fra henne med ordene: «Jaja, så sier jeg deg farvel, Marie, vi sees ikke oftere.» Fire år trengte oldingen på å besinne seg og ba henne komme hjem igjen. Han møtte henne med ordene: «Du ble lenge, Marie. I all den tiden du var borte, har jeg ikke hatt andre å snakke med enn Gud.»

Der sårene er ekstra dype, trengs kanskje 40 år. I et Bosnia, Rwanda eller Palestina er det vanskelig å tenke seg at forsoning noen gang vil være mulig. Men erfaringer, både fra Europa og Sør-Afrika, har vist at forsoning kan skje i løpet av mindre enn en generasjon. Det forutsetter at noen holder visjonen levende om denne muligheten som på en mirakuløs måte er nedlagt i oss. For uten evnen til forsoning ville vi for lengst ha utryddet hverandre i en aldri avsluttet blodhevn.

Forsoning forutsetter et oppgjør, enten juridisk eller på annen måte, der forbrytelsene og forbryterne blir navngitt og lidelsene får stemmer og ansikter

Forsoning mellom mennesker som har levd i krig og konflikt må begynne med god vilje. Alle parter må anerkjenne hverandres lidelser. Det er smertefullt. Dessuten er vi nødt til å forholde oss til historien, både for å akseptere det som ikke kan endres – og for om mulig å lære. I en forsoningsprosess må vi også snakke om rettferdighet. Det blir ingen ekte forsoning ved å late som om overgrepene og forbrytelsene ikke fant sted. Forsoning forutsetter et oppgjør, enten juridisk eller på annen måte, der forbrytelsene og forbryterne blir navngitt og lidelsene får stemmer og ansikter.

I sluttrapporten fra *Sannhets- og forsoningskommisjonen* i Sør-Afrika (1998) skrev lederen, erkebiskop Desmond Tutu: «Idet vi har sett fortidens bestialitet i øynene, idet vi har bedt om og fått tilgivelse og gitt oppreisning, la oss lukke døra til fortiden – ikke for å glemme den, men for ikke å tillate den å ta oss til fange.» Rapporten slår fast at forsoning fordrer noe mer enn anger og respektfull erindring. Den krever også oppreisning. «Bare hvis sannheten utløser en sosial dynamikk som avhjelper ofrenes lidelser, vil den ha svart på kravet om en gjenopprettende rettferdighet.»

På Nansenskolen har jeg opplevd i praksis hva som kan skje der mennesker møtes ansikt til ansikt. I en atmosfære stinn av mistenksomhet og hat forteller deltakerne fra Balkan sine historier. Slik var min situasjon. Slik var det å være meg. Skjønner dere hvorfor jeg handlet slik jeg gjorde og tenker slik jeg tenker? Nei. Så må historiene gjentas, samtalene fortsette. Etter en uke eller en måned begynner et nytt spørsmål å ta form: Hva om jeg var i den annens sted? Ville jeg da ha tenkt og handlet slik som henne? Kanskje.

Hva med forsoningens betydning i vårt eget samfunn? Mange mennesker, spesielt barn og ungdom, begår kriminelle handlinger uten å trekkes til ansvar, bli tilkjent skyld og deretter tilgivelse og forsoning. Vi gjør det i beste mening. Vi lar «nåde gå for rett», sier vi. Lovbryterne går fri. Men det er en frihet som gjør ufri. Det uoppgjorte ligger som en verkebyll i sinnet. Skylden blir kamuflert i et juridisk unnvikende språk, ikke rensset vekk gjennom en prosess av skyld, oppgjør, tilgivelse og forsoning. (Jeg snakker ikke her om straff eller hevn.)

Kanskje burde vi hatt et spesielt rom ved siden av rettssalene, der alle som har begått kriminalitet, må møte. Ikke for samfunnets skyld, men for sin egen. For å kunne bli erklært sin skyld – og så forsonet gå videre. Konfliktrådene kan i noen tilfeller fungere slik.

Mahatma Gandhi sa en gang: «Du skal behandle tyven, som om du – når lyset tennes – oppdager at det er din egen far.» Jeg tror ikke Gandhi ønsket å tolerere verken tyveri eller nepotisme. Men han ville gjøre oss oppmerksom på skillet mellom *handlingene* og den *handlende*. Og at vi alltid er noe mer enn våre handlinger. Skadelige eller ulovlige handlinger skal fordømmes, mennesket skal omslutes av vår omsorg. Gandhi inviterer oss til å søke en form for rettferdighet som kan hele og lege uten at vi går på akkord med sannheten eller forskjøner forbrytelsen. Det er vanskelig, men ikke umulig. Som Credo og Spera sier til slutt i Bjørnstjerne Bjørnsons teaterstykke *Over Ævne 2* (1895): «Der må noen begynne med å tilgi.» Selv om det synes over ens evne.